

DOI: 10.26565/2786-5312-2024-100-08
УДК 81'25

М. С. Дорофєєва

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри
германської філології та перекладу,
Навчально-науковий інститут філології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
e-mail: m.dorofeieva@knu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2024-4806>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=cIUdWkYAAAAJ>

Варіантність термінів перекладознавства: проблеми терміновживання й аналізу перекладацьких рішень (експериментально-методологічне дослідження)

Статтю присвячено вивченню варіантності термінів перекладознавства як чинника впливу на методологію аналізу і оцінки якості перекладацьких рішень в науково-кваліфікаційних роботах студентів. Актуальність розвідки зумовлюється наявністю у категорійно-термінологічному апараті перекладознавства понять з неусталеним визначенням і варіантним позначенням. Цей факт викликає необхідність уточнення змісту й обсягу відповідних понять задля забезпечення коректності обраної теоретико-методологічної бази дослідження і подальшого аналізу практичного матеріалу. Метою розвідки стало виявлення залежності між варіантними термінами перекладознавства, особливостями їхнього уживання та практичним аналізом перекладу в роботах студентів. На етапі проектування було висунуто евристичну гіпотезу і проведено експериментально-методологічне дослідження за участі студентів-магістрів на матеріалі завдань, опрацьованих студентами в гугл-класі з дисципліни «Методологічні основи досліджень перекладу».

Варіантність термінів перекладознавства становить негативний вплив на процедури аналізу перекладу і валідність методології в науково-кваліфікаційних роботах студентів. Прослідковується залежність між неусвідомленим терміновживанням, виявленим у неточних визначеннях понять «еквівалентність» та «адекватність» учасниками експерименту, та дефектами подальшого аналізу наведеного практичного матеріалу. Передумовою правильного терміновживання і аналізу практичного матеріалу стає вибір конкретної парадигми перекладознавства як основи методології дослідження та послідовне уживання термінології в межах обраної парадигми.

Ключові слова: адекватність, варіантність термінів, визначення, еквівалентність, експеримент, перекладознавство, позначення.

Як цитувати: Дорофєєва М. (2024). Варіантність термінів перекладознавства: проблеми терміновживання й аналізу перекладацьких рішень (експериментально-методологічне дослідження). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (100), 83–95 DOI: 10.26565/2786-5312-2024-100-08

In cites: Dorofeieva M. (2024). Variability of terms in translation studies: problems of term use and analysis of translation decisions (an experimental and methodological study). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching*, (100), 83–95 (in Ukrainian) DOI: 10.26565/2786-5312-2024-100-08

1. ВСТУП

Категорійно-термінологічний апарат перекладознавства становить системотвірний елемент методології дослідження перекладу. Перекладознавство як самостійна галузь науки, починаючи з середини ХХ століття напрацювало окрему систему понять і відповідних термінологічних одиниць для позначення цих понять у фаховій мові перекладознавства, тобто власну терміносистему. Утім, як показує багаторічний досвід викладання дисциплін «Методологічні основи досліджень перекладу», «Колоквіум перекладознавчих досліджень», а також рецензування і керування науково-кваліфікаційними роботами студентів Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, на рівні ключових категорій перекладознавства дотепер спостерігаються варіантність номінацій і дефініцій понять.

У теоретико-методологічному аспекті така варіантність призводить до хибнотлумачення термінів, дефектів аналізу і оцінки якості перекладацьких рішень, а з практичного погляду виникають труднощі з відтворенням того чи іншого терміна мовою перекладу. Необхідність стандартизації одиниць терміносистеми перекладознавства для удосконалення методологічних процедур аналізу й оцінки якості перекладацьких рішень, а також уніфікації відтворення термінів мовою перекладу зумовлює актуальність розвідки.

Р. Якобсон ще у 1959 році у програмній статті «On Linguistic Aspects of Translation» підкреслював нагальну потребу створення двомовних словників, які б надавали порівняльні дефініції усіх одиниць щодо їхнього значення та сфери уживання для однозначної інтерпретації з боку дослідників [18, р. 232-239]. Майже 60 років потому О. Чередниченко у розвідці «Категорійний апарат сучасного перекладознавства: стан і перспективи» наголошує на перспективі укладання й публікації українського перекладознавчого словника з метою узагальнення вітчизняного й світового досвіду термінотворення і терміновживання у галузі перекладознавства [15, с. 95-99]. У цьому контексті Т. Кияк визначає системність як одну із найважливіших умов існування терміна, оскільки термінологічна одиниця може функціонувати лише у межах певної терміносистеми – «впорядкованої сукупності термінів, які адекватно висловлюють систему понять теорії...» [5, с. 11-12]. Серед низки вимог до терміна перекладознавець окремо виділяє ознаку дефінітивності, від якої залежить рівень абстрактності аналізованого тексту [8, с. 46].

Попри наявні, у тому числі перекладні, українськомовні довідники й навчальні посібники з теорії перекладу, порівняльного літературознавства і методології перекладознавчих досліджень [див., напр., 4; 6; 10; 11; 14] проблема варіантності дефініцій (визначень), термінологічних номінацій та

варіантного відтворення термінів на позначення основних понять перекладознавства залишається на периферії уваги наукової спільноти.

Мета пропонованої розвідки полягає у висвітленні явища варіантності у терміносистемі перекладознавства з погляду методології аналізу та оцінки якості перекладацьких рішень. Задля досягнення мети і перевірки евристичної гіпотези про вплив варіантних термінів перекладознавства на коректність процедур аналізу й оцінки перекладацьких рішень студентами було проведено експериментально-методологічне дослідження за участі напівпрофесійних перекладачів (студентів-магістрів 1 курсу Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, які навчаються за освітньо-науковою програмою «Галузевий переклад з німецької та англійської мови; міжкультурний менеджмент»). Заявлена мета передбачає вирішення конкретних завдань:

1) виявити причини варіантності у терміносистемі перекладознавства з погляду терміновживання;

2) на прикладі понять «еквівалентність» та «адекватність» проілюструвати: (а) варіантність у визначенні (дефініції) одного й того самого поняття, позначуваного одним терміном; (б) варіантність позначення (номінації) одного й того самого поняття кількома термінами;

3) на матеріалі виконаних завдань учасників експериментально-методологічного дослідження продемонструвати варіантність інтерпретації понять «еквівалентність» та «адекватність», яка впливає на аналіз та оцінку якості перекладацьких рішень;

4) надати рекомендації щодо вживання перекладознавчих понять з неусталеним визначенням та варіантним позначенням;

5) надати рекомендації щодо методу аналізу перекладацьких рішень за допомогою варіантних термінів з неусталеним визначенням.

2. МЕТОДИ/ПРОЦЕДУРА

Об'єкт пропонованої розвідки охоплює два ключових поняття теорії перекладу: еквівалентність та адекватність, їхні визначення і позначення (номінації) у терміносистемі перекладознавства.

Предмет дослідження становить варіантність визначень і номінацій понять «еквівалентність» та «адекватність» у терміносистемі перекладознавства як фактор впливу на інтерпретацію обох понять і аналіз перекладацьких рішень.

Матеріалом експериментально-методологічного дослідження слугували практичні завдання, виконані студентами-магістрами першого курсу Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на семінарських заняттях з дисципліни «Методологічні основи досліджень

перекладу» у 2022 – 2024 навчальному році. Відповіді студентів зберігаються в електронному вигляді у відповідних гугл-класах автора розвідки [25; 26]. Формулювання практичних завдань на тему «Термінологічний апарат перекладознавства в контексті методології дослідження перекладу» взяті з авторського навчально-методичного посібника [4, с. 55].

Методи відповідають меті дослідження, і належать до категорії якісних: 1) метод словникових дефініцій та суцільної вибірки із довідкових джерел для відбору визначень понять «еквівалентність» та «адекватність»; 2) письмові завдання для учасників дослідження (студентів-магістрів), сформульовані у вигляді дидактичних інструкцій у гугл-класі; 3) термінологічний аналіз визначень понять «еквівалентність» та «адекватність», запропонованих студентами; 4) критично-перекладознавчий аналіз прикладів перекладацьких рішень, наведених студентами, відповідно до інструкцій.

Експериментально-методологічне дослідження включало кілька етапів: 1) фаза проектування, де відбувалось висунення первинної гіпотези та її конкретизація; 2) технологічна фаза проведення дослідження та узагальнення його результатів; 3) рефлексивна фаза аналізу й оцінки отриманих результатів та визначення дослідницьких перспектив [4, с. 20].

Евристична гіпотеза дослідження полягає у таких припущеннях: 1) поняття терміносистеми перекладознавства з неусталеним визначенням та варіантним позначенням (варіантні терміни) ускладнюють процедуру аналізу й оцінки якості перекладацьких рішень; 2) неусвідомлене уживання варіантних термінів як методологічного інструменту перекладознавства викликає дефекти аналізу практичного матеріалу і критичні похибки у методології дослідження, що призводить до втрати його наукової валідності.

По завершенню фази проектування і висунення евристичної гіпотези у наступній фазі дослідження було проведено експеримент за участі студентів-магістрів 1 курсу Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 2022 та 2023 років вступу. Незмінними умовами експерименту стали: 1) завдання-інструкції; 2) асинхронність виконання завдань (самостійно у гугл-класі з умовно необмеженим часом на виконання протягом трьох днів); 3) статус учасників експерименту (напівпрофесійні перекладачі). До змінних умов належали: 1) кількість учасників академічної групи; 2) час проведення експерименту (1 семестр 2022/2023 навчального року та 2 семестр 2023/2024 навчального року); 3) елементи власної творчості учасників у вигляді відповідей на відкриті питання.

У запропонованому експерименті взяли участь 7 студентів 2022 року вступу та 11 студен-

тів 2023 року вступу. Після опрацювання теми «Термінологічний апарат перекладознавства в контексті методології дослідження перекладу» на семінарських заняттях з дисципліни «Методологічні основи досліджень перекладу» студенти отримали такі завдання у вигляді інструкцій:

Завдання 1. *Надайте власне визначення еквівалентності та адекватності, спираючись на вивчений теоретичний матеріал* [4, с. 46-54].

Завдання 2. *Знайдіть короткі приклади (1-2 речень) із довідкової літератури, підручників з перекладознавства або з власного перекладацького досвіду, які би продемонстрували: (а) еквівалентний, але не адекватний переклад; (б) адекватний, але не еквівалентний переклад; (в) еквівалентний та адекватний переклад; (г) не еквівалентний та не адекватний переклад* [4, с. 55].

На етапі узагальнення результатів експерименту для зручності аналізу відповіді було об'єднано в групи за критерієм коректності наведених визначень і прикладів: група (а) – коректні визначення понять і логічна послідовність у прикладах відповідно до наведених визначень; група (б) – частково хибні визначення понять і частково непослідовні та/або хибні приклади; (в) некоректні визначення і переважно хибні приклади.

3. ДИСКУСІЯ

3.1. Причини варіантності у терміносистемі перекладознавства

Перш ніж висвітлити причини варіантного терміновживання одиниць терміносистеми перекладознавства, розгляньмо сам термін «варіантність», оскільки ця термінологічна одиниця становить один із термінів метамови теорії перекладу, який потребує уточнення. У розвідці О. Васецької, присвяченій метаодинаціям опису варіантності термінів української мови, наводиться синонімічний ряд термінів *варіантність – варіативність – варіювання* [2, с. 70]. Авторка обстоює паралельність функціонування названих термінів у сучасному науковому дискурсі, ілюструючи цю тезу численними прикладами із мовознавчих лексикографічних джерел. Так, «Словник сучасної лінгвістики» А. П. Загнітка демонструє паралельність уживання терміна «варіантність»: **«Варіантність (варіативність)** (франц. *variante* від лат. *varians (variantis)* – змінюю, урізноманітнюю) – основне поняття узагальненого позначення різних форм варіювання (тих чи тих окремих мовних одиниць, окремих форм існування мови <...>), зумовлених внутрішньомовними і позамовними чинниками; універсальна властивість мови як системи, що виявляється в одночасному існуванні кількох (двох і більше) модифікацій тієї самої мовної одиниці (фонемі, морфемі, лексемі, конструкції, семантичного комплексу)» [7, с. 102].

У контексті термінознавства терміни «варіантність» і «варіативність» також вживаються пара-

лельно, зокрема «функціональна *варіативність* наукового терміна» [3, с. 98]; «факти *варіативності* в термінології <...> <i> у терміносистемах» [1, с. 123]; «<...> багатьом галузевим термінологіям властива й *варіантність*, тобто формальна видозміна того самого слова (словосполуки) без порушення тотожності значень» [12, с. 42].

І. Кочан визначає варіанти термінологічної одиниці як множинність засобів вираження одного й того самого значення, тому термінологічні синоніми і дублети теж можна вважати варіантами терміна [9, с. 14]. Ми поділяємо думку дослідників про два типи варіантності: формальну і семантичну (в іншій концепції: фізичний та функціональний типи) [13, с. 215].

У випадку формальної варіантності маємо справу з незначними відмінностями у зовнішній формі та структурі терміна як позначення одного й того самого поняття (наприклад, *функціональний/функційний*), у випадку семантичної варіантності поняття може мати словесне позначення (термін) з іншою семантикою, але ідентичним за змістом позначуваного поняття та функцією (наприклад, *адекватність/прийнятність*).

На нашу думку, варіантність визначень та позначень понять у терміносистемі перекладознавства має кілька причин: 1) різний *обсяг поняття*, зумовлений національними традиціями терміновживання у західноєвропейських та східноєвропейських школах перекладознавства; 2) переосмислення *змісту конкретного поняття* теорії перекладу в діячності (на різних етапах розвитку перекладознавства); 3) дефіцит знань та/або нерозуміння молодими науковцями усталеного термінологічного апарату теорії перекладу, у тому числі незнання довідкових перекладознавчих джерел нормативного терміновживання (перекладознавчих артефактів); 4) невиправдана термінотворчість молодих дослідників [4, с. 46-47].

3.2. Варіантність визначень і номінацій понять «еквівалентність» та «адекватність»

Варіантність у визначенні (дефініції) та термінологічній номінації одного й того самого поняття в теорії перекладу зумовлено різними підходами до вивчення перекладознавчих феноменів, усталеними у вітчизняній та зарубіжних традиціях. Яскравим прикладом варіантності у визначеннях понять можуть слугувати дві центральні категорії перекладознавства: *еквівалентність* та *адекватність*. Провідні перекладознавці України вказують на різний *обсяг* (та навіть лакуарність) понять, позначуваних цими термінами, у європейській, американській, колишній радянській та пострадянській школах вивчення перекладу. О. Ребрій в цьому контексті зазначає, що «традиція протиставлення адекватності й еквівалентності перекладу, очевидно, є прерогативою радянського та пострадянського перекладознавства, тоді як американській та

європейській дослідницьким традиціям притаманне протиставлення різних типів еквівалентності» [14, с. 57].

До прикладу, представник німецького напряму лінгвістичної теорії перекладу В. Коллер у програмній праці «Вступ до перекладознавства» (нім. «Einführung in die Übersetzungswissenschaft») хоча й не наводить власну дефініцію, але детально висвітлює різні типи еквівалентності, серед яких: (а) денотативна еквівалентність; (б) конотативна еквівалентність; (в) нормативно-текстова еквівалентність; (г) прагматична еквівалентність; (д) формально-естетична еквівалентність [19, S. 214-258]. Примітно, що науковець чітко відрізняє поняття перекладацької еквівалентності (нім. Äquivalenz) від формальної кореспондентності (нім. Korrespondenz) [там само, S. 223]. Перекладацька еквівалентність за В. Коллером стосується відповідностей між висловленнями й текстами на рівні *мовлення*, а системно-мовні відповідники на рівні *мови* належать до галузі контрастивної лінгвістики і мають назву кореспондентності.

Л. Черноватий підкреслює різний *зміст* понять «еквівалентність» та «адекватність» як у представників окремих напрямів перекладознавства, так і в діячності розрізі: «у межах лінгвістичної теорії перекладу еквівалентність загалом визначалась як семантична відповідність <...> Спроба розширення змісту даного поняття за рахунок введення деяких прагматичних елементів, а також пропозиції розглядати еквівалентність як динамічне явище <...> не змогли радикально змінити ситуацію, оскільки <...> при реалізації <нового підходу> виникає головна проблема еквівалентності: суперечність між вірністю концептуальній програмі автора і прийнятністю ТП для цільової культури» [16, с. 94]. Із певними застереженнями науковець підтримує концепцію комунікативної еквівалентності З. Львовської, відповідно до якої поняття «еквівалентний переклад» є ширшим за поняття «адекватний переклад», оскільки еквівалентність «оцінює загальний результат перекладу з точки зору концептуальної вірності ТО для користувача ТП, а адекватність – тільки відповідність ТП новій комунікативній ситуації, яка виникає у цільовій культурі» [там само, с. 95].

Історична зміна парадигм перекладознавства з лінгвістичної (знакової) теорії на комунікативно-функціональне розуміння перекладу у 70-тих роках ХХ століття привела до зміни змісту й обсягу поняття «еквівалентність» та подальших дискусій щодо статусу цього терміна. Спочатку в лінгвістичній теорії перекладу панувало поняття *структурно-семантичної* (семантичної, денотативної, формальної, міжмовної) *еквівалентності*, тобто формальної відповідності одиниць ВТ і ЦТ на рівні мови. Комунікативні теорії перекладу запропонували концепцію *комунікативно-функціональної* (динамічної, прагматичної, функціональної, комунікативної, міжтекстової) еквівалентності.

Утім, вже в середині 80-тих років ХХ століття разом із появою функціонального та неогерменевтичного підходів до перекладу поняття еквівалентності почало втрачати свою універсальність, а представники теорії скопосу, герменевтики перекладу та інтегративної концепції навіть оголосили його «ілюзорним» [20, S. 227].

Вибірково проілюструймо *варіантність визначень* поняття «еквівалентність» у різних наукових школах (див. табл. 1):

Таблиця 1

Варіантність визначень поняття «еквівалентність» у терміносистемі перекладознавства

автор/джерело	визначення (дефініція)
<i>Handbuch Translation</i>	визначення відсутнє [24]
<i>Routledge Encyclopedia of Translation Studies</i>	Зв'язок між вихідним та цільовим текстом, який дозволяє розглядати цільовий текст в першу чергу як переклад [23, р. 77 – тут і далі переклад наш. – М.Д.]. Теоретична еквівалентність – ідеальний зв'язок між оригіналом та його перекладом, якого тільки може очікувати читач [23, р. 79].
<i>В. Коллер (Werner Koller)</i>	еквівалентність означає наявність перекладацького відношення між двома текстами, тому слід говорити не про еквівалентність, а про відношення еквівалентності [19, S. 215].
<i>К. Райс (Katharina Reiß)</i>	еквівалентність є <i>особливою формою адекватності</i> , а саме – адекватність за умови функціональної константи між вихідним та цільовим текстами [22, S. 58].
<i>Е. Прунч (Erich Prunč)</i>	еквівалентність становить зв'язок відносної ідентичності (порівнюваності) між елементами вихідної та цільової мови у межах відповідних мовних та культурних систем [21, S. 158].
<i>О. Ребрій</i>	перекладацька еквівалентність не дорівнює ані структурно-семантичній, ані функціональній окремо і має розглядатися як складне синтетичне утворення, яке <i>рівноважується дією низки вимог та обмежень</i> , що знаходяться стосовно одне одного у відносинах діалектичних протиріч [14, с. 60].

Як випливає з таблиці 1, жодне визначення не повторюється, не є синонімічним до інших наведених визначень і у більшості випадків відбиває положення певної теоретичної концепції або напряму діяльності дослідника. Маркерами такого відбитку виступають терміни конкретної концепції (див., напр., *перекладацьке відношення між текстами, адекватність, функціональна константа, відносна ідентичність*). Показово, що у німецькому енциклопедичному словнику «Перекладознавство» (нім. «Handbuch Translation») [24] на сьогоднішній день немає окремої статті, присвяченої *еквівалентності*. Можна дійти висновку про залежність дефініції поняття «еквіва-

лентність» від парадигми перекладознавства, у межах якої воно використовується.

Продемонструймо *варіантність номінацій* поняття «еквівалентність» на прикладі термінологічних одиниць, уживаних представниками різних парадигм теорії перекладу (див. табл. 2):

Таблиця 2

Варіантність термінологічних номінацій поняття «еквівалентність» у терміносистемі перекладознавства

автор/джерело	позначення (номінація)
<i>Handbuch Translation</i>	термін відсутній [24]
<i>В. Коллер (Werner Koller)</i>	денотативна еквівалентність конотативна еквівалентність нормативно-текстова еквівалентність прагматична еквівалентність формально-естетична еквівалентність кореспондентність [19, S. 216-226; 228-258]
<i>Ю. Найдя (Eugen Nida)</i>	динамічна еквівалентність комунікативно-функціональна еквівалентність [цит. за 21, S. 104-105].
<i>Ф. Пепке (Fritz Paepcke)</i>	вдалий збіг (нім. <i>geglückte Übereinstimmung</i>) [20, S. 92].
<i>М. Дорофєєва</i>	структурно-семантична еквівалентність [4, с. 54].

Як бачимо у таблиці 2, майже всі наведені номінації поняття «еквівалентність» мають додаткові атрибуції, які уточнюють зміст цього поняття через розрізняльні ознаки (див., напр., *денотативна, динамічна, структурно-семантична еквівалентність*). У лінгвістичній теорії перекладу такі розрізняльні ознаки відповідають рівням еквівалентності. Примітно також, що енциклопедичний словник «Перекладознавство» німецькою мовою [24] не містить номінацію поняття «еквівалентність» в алфавітному покажчику термінів наприкінці довідника. Цей факт може свідчити про нерелевантність поняття для представників функційної парадигми перекладознавства німецькомовних країн.

Вибірково проілюструймо *варіантність визначень* поняття «адекватність» у різних концепціях теорії перекладу (див. табл. 3).

Як випливає з таблиці 3, підґрунтям для визначень поняття «адекватність» виступають ключові терміни, які характеризують центральні положення відповідних теоретичних напрямків перекладознавства (див., напр., *текстема, скопос, текст, функція, комунікативна ситуація, дискурс, акт міжмовної комунікації*). Відтак, можна зробити висновок про залежність варіанта визначення поняття «адекватність» від конкретної перекладознавчої концепції.

Сучасні артефакти з німецькомовного перекладознавства, зокрема вже згаданий довідник «Handbuch Translation» [24], не надають визначення адекватності. Відповідний термін відсутній і в алфавітному покажчику.

Таблиця 3

Варіантність визначень поняття «адекватність» у терміносистемі перекладознавства

автор/джерело	визначення (дефініція)
<i>Handbuch Translation</i>	визначення відсутнє [24]
<i>Г. Тури (Gideon Toury)</i>	інваріантна величина порівняння ВТ і ЦТ на рівні одиниці перекладу – текстими [цит. за 23, р. 251].
<i>К. Райс, Г. Фермеєр (Katharina Reiß, Hans Vermeer)</i>	відношення між вихідним та цільовим текстом за умови послідовного дотримання мети (скопосу), яка переслідується під час процесу трансляції [22, S. 59].
<i>Е. Прунч (Erich Prunč)</i>	зв'язок між ВТ і ЦТ на рівні цілого тексту, функції та комунікативної ситуації в конкретному дискурсі [21, S. 158].
<i>О. Ребрій</i>	відповідність перекладу вимогам та умовам конкретного акту міжмовної комунікації [14, с. 56].

П. Фосетт у статті «Linguistic approaches», розміщеній у Раутледжській енциклопедії перекладознавства, згадує поняття адекватності двічі, причому в різних контекстах. У першому випадку ідеться не про адекватність загалом (на рівні цілого тексту), а про один із типів міжмовних відповідників – еквівалент, аналог та *адекватні заміни*, а саме: конкретизація і генералізація; логічний розвиток поняття; антонімічний переклад; компенсація [23, р. 123]. У другому контексті джерело наводить розуміння адекватності в межах дескриптивної концепції перекладу. Один із авторів концепції ізраїльський дослідник Г. Тури розглядає адекватний переклад як частину методології дослідження оригінального і перекладного текстів. Адекватний переклад, за Г. Тури, це – реконструкція текстом вихідного тексту, що складається з експлікації внутрішньо-текстових зв'язків та функцій цільового тексту. Відтак, адекватний переклад є не реальним текстом, а гіпотетичною величиною, тобто методологічним інструментом порівняння *актуальної еквівалентності* цільового тексту з ідеальними нормами перекладу. Така адекватність встановлюється на функціонально-текстовому рівні [23, р. 251].

Резюмуючи викладений вище зміст поняття «адекватність» у різних перекладознавчих джерелах, проілюструймо *варіантність номінацій* поняття «адекватність» (див. табл. 4).

Як бачимо у таблиці 4, поняття «адекватність» може позначатись як атрибутивними терміносполученнями, що відокремлюють це поняття від еквівалентності (*ідеальна еквівалентність, комунікативно-функціональна еквівалентність*) так і семантичними варіантами (*прийнятність*) або взагалі бути лакунарним. О. Ребрій підкреслює той факт, що з переосмисленням поняття *еквівалентності* та еволюцією його досліджень від рівня мови до рівня мовлення на початку 70-тих років ХХ сто-

Таблиця 4

Варіантність термінологічних номінацій поняття «адекватність» у терміносистемі перекладознавства

автор/джерело	позначення (номінація)
<i>Handbuch Translation</i>	термін відсутній [24]
<i>Routledge Encyclopedia of Translation Studies</i>	адекватні заміни [23, р. 123]
<i>Г. Тури (Gideon Toury)</i>	ідеальна еквівалентність [цит. за 23, р. 251]
<i>І. Івен-Зогар</i>	прийнятність (нім. <i>Akzeptabilität</i>) [17, р. 9]
<i>М. Дорофєєва</i>	комунікативно-функціональна еквівалентність як повний синонім терміна «адекватність» [4, с. 54]

ліття «виникає потреба запровадження оцінного терміна, яким стає *адекватність* перекладу <...>» [14, с. 56].

У контексті різниці між поняттями «еквівалентність» та «адекватність» та їхніми номінаціями Е. Прунч приходять до таких висновків. Саме уживання термінів «еквівалентність та «адекватність» сигналізує про рівень аналізу й дослідження перекладного тексту. Якщо ідеться про *еквівалентність* між ВТ і ЦТ, мається на увазі лише *системно-мовний рівень*, якщо аналізується *адекватність* транслята, враховується *рівень цілого тексту, функція ВТ і ЦТ та всі релевантні фактори комунікативної ситуації конкретного дискурсу*.

Ми, слідом за Е. Прунчем, розглядаємо *еквівалентність* як суто системне міжмовне явище в ієрархії порівнюваних одиниць перекладу у ВТ і ЦТ, що відповідає поняттю *структурно-семантичної еквівалентності*. Натомість сучасне розуміння *комунікативно-функціональної еквівалентності* ми вважаємо повним збігом за змістом і обсягом поняття з *адекватністю*.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

4.1. Варіантність інтерпретації понять «еквівалентність» та «адекватність» у студентських роботах

Спочатку вибірково розгляньмо визначення понять «еквівалентність» та «адекватність», а також приклади, запропоновані учасниками експерименту із групи (а) (див. табл. 5).

Як впливає з таблиці 5, наведені учасниками С1/23, С1/22 визначення понять «еквівалентність» та «адекватність» відповідають функційній парадигмі в дусі представників австрійської перекладознавчої школи, зокрема Е. Прунча (див. наведені визначення у табл. 3, а також пояснення у п. 2.2 вище). Представлені приклади послідовно відтворюють наведені визначення і можуть ілюструвати поняття «еквівалентність» та «адекватність» у межах функційної парадигми німецькомовного перекладознавства.

Таблиця 5

Співвідношення інтерпретації понять учасниками групи (а) і наведених ними прикладів
(стиль, орфографія і пунктуація виконавців збережені)

С <студент> + N учасника /група <рік вступу>	визначення понять «еквівалентність» та «адекватність» (завдання 1)	приклади учасників (завдання 2)
C1/23	<u>Еквівалентність</u> – це таке відношення між оригіналом та перекладом, що передбачає максимально вичерпне відтворення оригіналу на системно-мовному рівні. <u>Адекватність</u> – це таке відношення між оригіналом та перекладом, що передбачає максимально вичерпне відтворення оригіналу на рівні комунікативної ситуації. [26]	(а) еквівалентний, але не адекватний переклад; (б) адекватний, але не еквівалентний переклад; (в) еквівалентний та адекватний переклад; (г) не еквівалентний та не адекватний переклад (а) еквівалентний, але не адекватний переклад: tief in Text kommen – заглиблюватися в текст; (б) адекватний, але не еквівалентний переклад: It's raining cats and dogs – лє як з відра; (в) еквівалентний та адекватний переклад: sich den Kopf zerbrechen – ламати собі голову; (г) не еквівалентний та не адекватний переклад: Er hat keine Ahnung von Büchern – Я ранише ніколи його не зустрічав. [26]
C1/22	Еквівалентність – відповідність між елементами вихідного та цільового текстів на різних рівнях – морфологічному, лексичному та синтаксичному. Адекватність – відповідність між вихідним та цільовим текстами на рівні цілого тексту, включає в себе передачу комунікативної мети ВТ для цільової аудиторії ЦТ. [25]	А) Hier ist das Android One. – Це Android One. Б) Bevor Sie in ferne oder unterentwickelte Orte verreisen, bestimmen Sie eine alternative Methode, einen Nothelfer zu kontaktieren. – Перед поїздкою у місця, де можуть бути проблеми зі зв'язком, визначте альтернативний спосіб зв'язку зі службою екстреної допомоги. В) Gebrochenes Glas oder Acryl können Ihre Hände und Gesicht verletzen. – Розбите скло або акрил можуть травмувати руки та обличчя. Г) Mit 50 zum alten Eisen – стріляний горобець [25]

Таблиця 6

Співвідношення інтерпретації понять учасниками групи (б) і наведених ними прикладів
(стиль, орфографія і пунктуація виконавців збережені)

С <студент> + N учасника /група <рік вступу>	визначення понять «еквівалентність» та «адекватність» (завдання 1)	приклади учасників (завдання 2)
C3/23	<u>Еквівалентність</u> - це відношення рівноцінності та взаємозамінності між елементами вихідного та цільового текстів на системно-мовному рівні. <u>Еквівалентність забезпечує передачу незмінного плану змісту при дотриманні норм мови перекладу*</u> (у такій інтерпретації це стосується адекватності –М.Д.). <u>Адекватність</u> - це відповідність перекладу вимогам і умовам конкретної комунікативної ситуації. Адекватний переклад забезпечує максимально можливу відповідність функції, змісту та впливу цільового тексту щодо вихідного, з урахуванням мети і контексту перекладу. [26]	2. (а) <u>Еквівалентний, але не адекватний переклад:</u> "Er hat den Löffel abgegeben". «Він віддав ложку.» Буквальний переклад «Він віддав ложку» є еквівалентним, але не адекватним, оскільки німецький ідіоматичний вираз «den Löffel abgeben» насправді означає «померти». (б) <u>Адекватний, але не еквівалентний переклад:</u> <...> «Das ist nicht meine Baustelle.» «Це не моя компетенція.» Український переклад точно передає значення німецького ідіоматичного виразу «nicht meine Baustelle» як «не моя сфера відповідальності», проте робить це нееквівалентними словами. Зміст збережено адекватно, а от форма* (тут ідеться про семантику – М.Д.) відрізняється. (с) <u>Еквівалентний та адекватний переклад:</u> «In Anbetracht der jüngsten Ereignisse und der wachsenden Bedenken der Öffentlichkeit beschloss die Regierung, strengere Maßnahmen zur Bekämpfung der Umweltverschmutzung zu ergreifen.» «Зважаючи на останні події та зростаючу стурбованість громадськості, уряд вирішив вжити жорсткіших заходів для боротьби із забрудненням навколишнього середовища.» У цьому перекладі зберігається точний лексичний склад і структура німецького речення, водночас повністю передається його зміст та комунікативна мета українською мовою. Переклад є еквівалентним, оскільки відтворює форму вихідного речення, і адекватним, оскільки зміст речення передано максимально близько до оригіналу без змістових втрат. (d) <u>Не еквівалентний та не адекватний переклад:</u> «Die Katze liegt auf der Matte und lässt sich die Sonne auf den Pelz scheinen.» «Кіт воював на килимку і вбивав сонячні промені своїм хутром.» У цьому перекладі повністю втрачено як зміст, так і форму вихідного німецького речення. [26]

Продовження таблиці 6

C6/23	<p><i>Еквівалентність</i> – це пряма лексична, стилістична та граматична відповідність перекладного тексту до першотвору. Переклад, що несе одну й ту ж інформацію без уточнень чи випущень* (не обов'язково стосується еквівалентності, може визначати і адекватність – М.Д.). Адекватність – це рівноцінність вихідного та перекладного текстів з урахуванням широкого контексту, змісту, форми, структури* та стилю з можливим застосуванням різних перекладацьких тактик, а також граматичних та лексичних змін (збереження форми і структури не є первинною ознакою адекватного перекладу, це може бути лише його особливою формою – М.Д.). [26]</p>	<p>(а) еквівалентний, але не адекватний переклад; Оригінал: «Compliance ist eine private Strafverfolgung in Großunternehmen, die wie eine private Staatsanwaltschaft organisiert ist.» Переклад: «Compliance – це приватне кримінальне переслідування на великих підприємствах, яке організоване як «приватна» прокуратура.» (б) адекватний, але не еквівалентний* переклад; Оригінал «This island consists of little else than the sea sand, and is about three miles long.» Переклад: «Цей острів тягнеться в довжину милі на три і складається майже з одного морського піску.» (За винятком перmutації поверхневої структури речення переклад еквівалентний – М.Д.) (в) еквівалентний та адекватний переклад; Оригінал: „Тиждень тому я став свідком страшної аварії“ Übersetzung: «Vor einer Woche wurde ich Zeuge eines schrecklichen Unfalls.» (г) не еквівалентний та не адекватний переклад . <...> Оригінал: “She was wearing a pair of long jade earrings, and apart from those she was stark naked”. Переклад: «В її руках були довгі нефритові сережки, одначе, коли не брати до уваги шалі, вона була зовсім роздягнена» Переклад даного фрагменту неадекватний з огляду на появу у ньому фактів, яких не існує у початковому тексті, а також і не еквівалентним. [26]</p>
C2/22	<p><i>Еквівалентність</i> це передача в перекладі змісту оригіналу та відтворення змістової, змістовної*, семантичної та стилістичної функцій тексту оригіналу* у перекладі. Текст перекладу не повинен містити великих відхилень та розбіжностей від тексту оригіналу та має бути орієнтований на результат (відтворення функції тексту в перекладі – прерозатива адекватності. Змістова, змістовна і семантична функція – це суб'єктивна терміноворчість виконавця завдання – М.Д.) Адекватність перекладу - це співвідношення тексту оригіналу та перекладу з дотриманням початкової прагматичної мети перекладу та всіх намірів автора, переклад що відповідає оригіналу* (за якими критеріями? – М.Д.) та не викликає ніяких питань і зауважень до перекладача у спеціаліста. [25]</p>	<p>1. Vor einer Woche noch saß ich ebenso in einer Bank. - Ще тиждень тому я, як і вони, сидів на лавочці. – еквівалентний*, але не адекватний (очевидно, що переклад не є еквівалентним, а просто хибним, тобто належить до групи (г) – М.Д.) 2. Das kannst du halten wie der Pfarrer Aßmann - роби, як хочеш - адекватний, але не еквівалентний 3. Der Kunde hat das Paket nicht bekommen und war sauer. - клієнт не отримав пакет і був кислим. - не еквівалентний та не адекватний 4. Die Computertechnologie entwickelte sich im Vergleich zu anderen Elektrogeräten sehr schnell – Комп'ютерна технологія розвивалася дуже швидко порівняно з іншими електроприладами. - еквівалентний та адекватний* переклад (переклад важко назвати адекватним, оскільки «технології» та «електроприлади» не є порівнюваними поняттями – М.Д.) [25]</p>
C3/22	<p>1. Еквівалентність – єдність змісту оригіналу і перекладу, пов'язану з особливостями мови оригіналу і перекладу* (незрозуміле й амбівалентне твердження. Складається враження, що від певної пари мов на рівні контрастивної лінгвістики залежить відтворення змісту оригіналу в перекладі – М.Д.) 2. Адекватність – передача змісту оригіналу і функціонально-стилістичної відповідності йому. Йдеться про те, щоб передати зміст тексту з дотриманням норм літератури* (очевидно, ідеться про літературні норми – М.Д.), стилю, лексики, граматики*, а також, найголовніше, наміри чи мету автора вихідного тексту. Ширше поняття. (Відтворення лексики і граматики, точніше структури і семантики оригіналу в перекладі не є розрізняльною ознакою адекватності, радше її особливим випадком – М.Д.) [25]</p>	<p>а) еквівалентний*, але не адекватний переклад Heute wird Pflaster zur Befestigung von innerstädtischen Straßen, Geh- und Radwegen sowie Parkplätzen eingesetzt. Сьогодні <u>пластур</u> використовують для мощення центральних доріг, пішохідних, велосипедних доріжок та автостоянок (тут ідеться про вибір хибного відповідника зі списку значень, тому приклад належить до групи (г) – М.Д.) б) адекватний, але не еквівалентний переклад Als sich der Waldbrand den Häusern näherte, mussten die Bewohner die Beine unter die Arme nehmen und sich schnell in Sicherheit bringen. Оскільки лісова пожежа наблизилася до будинків, мешканцям довелося швидко тікати в безпечне місце. в) еквівалентний* та адекватний переклад In der Nacht kann es mitunter auch kräftig regnen. Der Wind weht meist nur schwach aus südlichen Richtungen. Вночі можливий сильний дощ. Вітер переважно слабкий, здебільшого південних напрямків. (Чи можна вважати цей приклад еквівалентним, залежить від інтерпретації поняття «еквівалентність» – М.Д.) г) не еквівалентний* та не адекватний переклад Sie muss einen Dachschaden haben. Anders kann ich mir ihr Verhalten nicht erklären. У неї, мабуть, пошкоджений дах. Інакше я не можу пояснити її поведінку. (Переклад першого речення задовольняє вимогам еквівалентності на рівні речення як одиниці перекладу. Утім, у контексті надфразової єдності весь переклад не є адекватним – М.Д.) [25]</p>

Продовження таблиці 6

<p>C4/22</p>	<p>Еквівалентність є вужчим поняттям, оскільки вона може бути розглянута на конкретних рівнях і навіть прикладів з мовлення* (Еквівалентність стосується одиниць перекладу на рівні системи мови, а не мовлення – М.Д.) Наприклад, der Student - "студент". Це може бути частково правильно, але за певного контексту значення передається не повністю, тому що, наприклад, це слово мало б бути у певному контексті перекладено як "учень" або "студент за обміном". У такому випадку еквівалент неповний. Тобто еквівалентність, на мою думку, це відповідність слів та одиниць мовлення за контекстуальним та мовленнєвими факторами у вихідній та цільовій мовах* (У такому формулюванні ідеться про адекватність – М.Д.) Еквівалентність одного слова в цільовій мові завжди розглядається у порівнянні з його вихідним словом. Адекватність же, навпаки, є ширшим поняттям. Вона свідчить про те, чи відповідає перекладений текст всім параметрам: передачі смислу мовлення* (очевидно, висловлення або тексту – М.Д.), контексту ситуацій, інтонаційному наповненню і т.д. Тобто адекватність оцінюється як результат і наскільки цей результат є вдалим. Адекватність є більш самостійним поняттям. Ми можемо визначити, наскільки переклад вдалий, використовуючи до нього опис "адекватний". Це так, як я це зрозуміла. [25]</p>	<p>(а) еквівалентний, але не адекватний* переклад; <i>a student (англ.) - студент.</i> Але тут не враховуються такі переклади, як "студент", "студентка", "учень", "учениця", "стипендіат", "вчений", "любитель наукових занять". Тобто в залежності від контексту слово могло б бути перекладено одним із цих варіантів. (Цілком правильно, але про адекватність перекладу можна говорити хоча б на рівні речення або краще абзацу, але не на рівні ізольованої лексики – М.Д.) (б) адекватний, але не еквівалентний переклад; <i>Als ich den Saal betreten habe, sagte ich mit Verzeiflung: "Hallo! Warum machst du das?" - Увійшовши до зали, я з відчаєм промовила: "Ей! Ти для чого це робиш?"</i> Адекватним перекладом було б саме "ей" або якийсь інший вигук, оскільки у цьому контексті слово "hallo" не можна перекладати як стандартний еквівалент "привіт". (в) еквівалентний та адекватний переклад; <i>Der Schwarzfahrer – „заяць“ (у значенні «безбилетний пасажир») – еквівалентний переклад* (залежить від інтерпретації поняття «еквівалентність», тут радше ідеться про адекватну заміну – М.Д.)</i> (г) не еквівалентний та не адекватний переклад <i>"Die Mutter war wirklich scharf" - "мама (замість "гайка") була справді гострою" - не еквівалентний переклад; (і не адекватний – М.Д.)</i> <i>"Das arme Mädchen hatte jedoch nicht die leiseste Ahnung..."</i> <i>("Rumpelstilzchen", Gebrüder Grimm) - "Бідна дівчина не мала ані найтихішого (замість "найменшого") уявлення..." (мій переклад) - не адекватний переклад (але еквівалентний, тобто група (а) – М.Д.) [25]</i></p>
--------------	---	--

Вибірково проаналізуємо визначення понять «еквівалентність» та «адекватність», а також приклади, запропоновані учасниками експерименту із групи (б). Одразу зауважимо, що таблиця 6 містить не тільки ілюстративні матеріали, а й коментарі керівника експерименту – автора розвідки. Помилкові формулювання у визначеннях і прикладах учасників та їхньому аналізі виділено жирним шрифтом і відмічено символом *. Коментарі керівника виділено жирним курсивом (див. табл. 6).

Отже, як бачимо у таблиці 6, неточності у визначенні понять «еквівалентність» і «адекватність» призводять до некоректної класифікації та/або неправильного аналізу прикладів практично у всіх учасників групи (б). Тут не ідеться про пряму залежність, а радше про первинну нечіткість інтерпретації понять, яка відбивається на подальшому практичному аналізові матеріалу (див. коментарі керівника експерименту в таблиці 6).

Зрештою, розгляньмо визначення понять «еквівалентність» та «адекватність» та відповідні приклади, запропоновані учасниками експерименту із групи (в). Таблиця 7 поряд з ілюстративними матеріалами так само містить коментарі керівника експерименту, виділені жирним курсивом. Помилкові формулювання у визначеннях і прикладах учасників групи (в) виділено жирним шрифтом і відмічено символом * (див. табл. 7).

Таблиця 7 демонструє виражену залежність між неправильним розумінням понять «еквівалентність» і «адекватність», яке відбивається у визначеннях учасників та відповідних прикладах. Так, у кожному визначенні учасників C4/23, C5/23 спостерігається від трьох до п'яти похибок, а три із чотирьох наведених ними прикладів не відповідають заявленій класифікації.

5. ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Узагальнюючи результати дослідження за кількісними показниками коректності/часткової коректності/хибності визначень понять «еквівалентність» та «адекватність» і відповідних прикладів, ми склали порівняльну таблицю, де вказано абсолютні та відносні (відсоткові) показники виконаних завдань з боку учасників експерименту (див. табл. 8).

Як впливає з таблиці 8, лише 3 учасника експерименту із 20-ти виконавців правильно виконали обидва завдання, тобто змогли надати коректне визначення понять «еквівалентність» та «адекватність» і навести послідовні приклади. Більшість учасників, а саме – 11 осіб, тобто 55% належать до групи (б), у межах якої спостерігались неточність окремих визначень і, відповідно, некоректно класифіковані приклади. Шестеро учасників із третьої групи (в), тобто 28%, продемонстрували відсутність розуміння аналізованих понять і критичні помилки під час аналізу прикладів.

Таблиця 7

**Співвідношення інтерпретації понять учасниками групи (в) і наведених ними прикладів
(стиль, орфографія і пунктуація виконавців збережені)**

С <студент> + N учасника /група <рік вступу>	визначення понять «еквівалентність» та «адекватність» (завдання 1)	приклади учасників (завдання 2) (а) еквівалентний, але не адекватний переклад; (б) адекватний, але не еквівалентний переклад; (в) еквівалентний та адекватний переклад; (г) не еквівалентний та не адекватний переклад
C4/23	<p><i>Еквівалентність – характеристика перекладу, коли перекладений текст є повною копією* оригінального тексту в семантичному, граматичному та текстологічному* (очевидно, композиційно-текстовому – М.Д.) плані (повною копією в усіх трьох іпостасях переклад не зможе бути ніколи – М.Д.)</i></p> <p><i>Адекватність – характеристика перекладу, коли перекладений текст є еквівалентним* до тексту оригіналу в семантичному плані*, а в граматичному та текстологічному* враховує потреби читачів (визначення знаходиться у герменевтичному колі, де одна категорія визначається через іншу: адекватність – це семантична еквівалентність*. Утім, семантично еквівалентний переклад далеко не завжди буде адекватним, радше навпаки. Врахування потреб читачів у граматичному і текстологічному плані – не зовсім зрозуміло, що мається на увазі. Припускаю, що ідеться про прийнятність перекладу на рівні норм мови перекладу і жанрово-стильових норм певного дискурсу – М.Д.)</i> [26]</p>	<p>Еквівалентний, не адекватний – Er übertönte seine Sehnsucht mit Hilfe von Badenweiler. – Він глушив свою тугу за допомогою Баденвайлера.</p> <p>Не еквівалентний*, адекватний – Die Prüfungen sind vorbei, Gott sei dank. – Слава Богу, екзамени позаду. (За винятком поверхневої структури речення переклад еквівалентний – М.Д.)</p> <p>Еквівалентний, адекватний – Sie haben unsere* Dorf ge*brannt. – Вони спалили наше село (граматичні помилки у прикладі – М.Д.)</p> <p>Не еквівалентний, не адекватний – 1920-e waren die Zeit von großen* Wandel. – 1930 став часом великих змін. (граматичні помилки у прикладі – М.Д.) [26]</p>
C5/23	<p><i>Адекватність перекладу – це точна відтворення форми* і змісту оригінального тексту за допомогою засобів мови перекладу (структура*, стиль, лексика і граматики). Також враховуватись має стилістична характеристика* (тавтологія –М.Д.), комунікативний посил вихідного тексту, де всі наміри автора чітко передані. (Відтворення форми і структури оригіналу в перекладі не належить до розрізняльних однак адекватності – М.Д.)</i></p> <p><i>Еквівалентність - це відношення сенсу, структури, знаків вихідного тексту та перекладеного*, також еквівалентний переклад радше орієнтований на результат процесу* та здійснюється на рівні, який треба для передачі незмінного плану змісту за умови дотримання норм мови перекладу* (невдале формулювання та змішування трьох різних категорій смислу, структури і знаків. Еквівалентність не здійснюється, а досягається на певному рівні мовної системи. Рівень передачі змісту за умови дотримання норм мови перекладу свідчить про адекватність, або про особливий випадок еквівалентності як виключення – М.Д.)</i> [26]</p>	<p>Еквівалентний*, але не адекватний переклад: Оригінал: «Das geht mir auf den Keks.» Переклад: «Це йде мені на печиво.» (Еквівалентно*, але в українській мові вживається інший вираз: «Це мене дратує.») (Тут ідеться не про еквівалентність, а про хибний буквалізм, тому приклад належить до групи (г)– М.Д.)</p> <p>Адекватний*, але не еквівалентний переклад: Оригінал: «Er bringt mich auf die Palme.» Переклад: «Він мене приводить на пальму.» (Адекватно передається сенс*, але в українській мові використовується інший вираз: «Він мене виводить з себе.») (Так само, див. коментар до першого прикладу – М.Д.)</p> <p>Еквівалентний та адекватний переклад: Оригінал: «Alle guten Dinge sind drei.» Переклад: «Всі хороші речі у трьох*.» (Відображено як сенс, так і формулювання оригіналу.) (Запропонований варіант перекладу є хибним – М.Д.)</p> <p>Не еквівалентний та не адекватний переклад: Оригінал: «Er hat Tomaten auf den Augen.» Переклад: «У нього помідори на очах.» (Переклад не відображає ідіоматичного значення оригіналу.) [26]</p>

Таблиця 8

**Кількісне співвідношення якості виконаних завдань
учасниками експерименту**

N (абсолютна кількість учасників експерименту)/% (відсоткове відношення)	група (а) N/%	група (б) N/%	група (в) N/%
20 осіб /100%	3 особи /17%	11 осіб /55%	6 осіб /28%

6. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. Експериментально-методологічне дослідження за участі напівпрофесійних перекладачів підтвердило евристичну гіпотезу про ускладнення процедури аналізу практичного матеріалу за допомогою понять з неусталеним визначенням і варіантним позначенням, що належать до терміносистеми перекладознавства.

2. Результати експерименту продемонстрували переважну залежність між неусвідомленим уживанням варіантних термінів, виявленим у неточних визначеннях понять «еквівалентність» та «адекватність» учасниками експерименту, та дефектами подальшого аналізу й класифікації наведеного ними практичного матеріалу.

3. У кількісному плані помірні дефекти визначень понять і аналізу практичного матеріалу спостерігались у відповідях 55% учасників, критичні похибки у формулюванні визначень понять та аналізу прикладів було виявлено у роботах 28% виконавців, тоді як лише 17% виконавців продемонстрували повне розуміння, правильну інтерпретацію варіантних термінів і відповідність прикладів

наведеним визначенням понять «еквівалентність» та «адекватність».

4. З метою правильного уживання варіантних термінів у науково-кваліфікаційних роботах рекомендуємо обирати конкретну парадигму (напрямок) перекладознавства відповідно до наукових інтересів дослідника і послідовно дотримуватись класичних визначень понять і відповідних термінологічних позначень у межах обраної парадигми. Прикладом такої послідовності можуть слугувати відповіді учасників експерименту із групи (а).

5. Аналіз і оцінка якості перекладацьких рішень у практичній частині роботи має відбуватись відповідно до обраної методології дослідження на засадах конкретної парадигми та/або наукової школи перекладознавства і з використанням саме її категорійно-поняттєвого апарату. Так можна уникнути плутанини, зайвої терміноворотності та похибок в аналітичних і класифікаційних процедурах.

Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення варіантності позначень понять у терміносистемі перекладознавства та їхнього відтворення з погляду синергетики перекладу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко, Г., & Герасимова І. (2013). *Дублетність в економічній термінології та проблеми її впорядкування*, Всеукраїнська наук. конф. "Історичні регіони України : минуле та сучасність", 28–29 листопада. Харків, 123–126.
2. Васецька, О. І. (2015). Метаодиниці опису варіантності термінів української мови. *Система і структура східнослов'янських мов*, 8, 70–79.
3. Голі-Оглу, Т. (2010). Дублетність наукових термінів в українській і російській мовах: функціональний аспект. *Лінгвістичні студії*, 21, 97–100.
4. Дорофєєва, М. (2020). *Методологія перекладознавчих досліджень. Навчально-методичний посібник для студентів-магістрів*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
5. Д'яков, А. С. & Кияк, Т. Р. & Куделько, З. Б. (2000). *Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти*. Київ: "KM Academia".
6. Гамб'є, І. ван Дорслар, Л. (Ред.), Кальниченко, О. & Черноватий, Л. (Заг. ред.) (2020). *Енциклопедія перекладознавства: у 4 т. (Т.1–2)*. Вінниця: Нова книга.
7. Загнітко, А. П. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т.* Донецьк: ДонНУ.
8. Кияк Т. Р. (2012). Перекладність дискурсу: міф та реальність. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 104(1), 44–47.
9. Кочан, І. М. (2008). Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*, 620, 14–19.
10. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. (2001). Чернівці: Золоті литаври.
11. Литвин, І. М. (2013). *Перекладознавство. Науковий посібник*. Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко.
12. Польщикова, О. М. (2010). Синонімія в українській телекомунікаційній термінології. *Вісник національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми української термінології*, 675, 42–44.
13. Попович, Р. Г. & Вакуленко, О. Л. (2004). Термінологічна варіантність у номінативному аспекті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 17, 215–217.
14. Ребрій, О. В. (2016). *Вступ до перекладознавства: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
15. Чередниченко, О. І. (2016). Категорійний апарат сучасного перекладознавства: стан і перспективи. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 144, 95–99.
16. Черноватий, Л. М. (2013). *Методика викладання перекладу як спеціальності*. Вінниця: Нова Книга.
17. Even-Zohar, I. (1990). *Polysystem Studies. Poetics Today*. Durham: Duke University Press.
18. Jakobson, R. (1966). On Linguistic Aspects of Translation. In R. A. Brower (ed.) *On Translation* (pp. 232-239). New York, Oxford University Press.

19. Koller, W. (2004). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag.
20. Paepcke, F. (1986). *Textverstehen-Textübersetzen-Übersetzungskritik*. Tübingen: Narr.
21. Prunč, E. (2012). *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. Berlin: Frank&Timme.
22. Reiss, K. & Vermeer, H. (1984). Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. *Linguistische Arbeiten*, 147, 50-71.
23. Baker, M. (Ed.). (1998). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London-New York.
24. Snell-Hornby M., Hönl H./Kußmaul P., & Scmitt P. (Hrsg.). (2006). *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

25. Дорофєєва, М. С. (2022). *2022-Методологічні основи досліджень перекладу*. Гугл-клас для студентів-магістрів Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ОНП «Галузевий переклад з німецької та англійської мови; міжкультурний менеджмент». Відновлено з: <https://classroom.google.com/c/NT14NTkxNjkxNzQ0>
26. Дорофєєва, М. С. (2024). *2024_Методологічні основи досліджень перекладу*. Гугл-клас для студентів-магістрів Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, ОНП «Галузевий переклад з німецької та англійської мови; міжкультурний менеджмент». Відновлено з: <https://classroom.google.com/c/NjcxOTgwMTIwNDIw>

Стаття надійшла до редакції 25.09.2024

Стаття рекомендована до друку 10.11.2024

Marharyta Dorofeieva – Doctor of Philology, Professor, Professor at the Department of Germanic Philology and Translation, Educational and Scientific Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv; e-mail: m.dorofeieva@knu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2024-4806>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=clUdwkYAAAAJ>

VARIABILITY OF TERMS IN TRANSLATION STUDIES: PROBLEMS OF TERM USE AND ANALYSIS OF TRANSLATION DECISIONS (AN EXPERIMENTAL AND METHODOLOGICAL STUDY)

The article deals with the terminological variability in translation studies as a factor influencing the research methodology and practical translation analysis in students' scientific and qualification works. The relevance of the study is determined by the concepts with unstable definitions and variable nomination in the translation studies' terminological system. It is important to specify the extension and the intension of the translation studies' concepts as well, in order to ensure the correctness of the chosen theoretical and methodological basis and further practical translation analysis. The aim of the study was to identify the relationship between the variable terms in translation studies, the peculiarities of their use and the practical analysis of translation in students' works. A heuristic hypothesis was put forward and an experimental and methodological study was conducted with the participation of master's students based on the tasks in a Google class on the discipline 'Methodological Foundations of Translation Research'.

The variability of terms in translation studies has a negative impact on translation analysis procedures and the methodological validity in students' scientific and qualification works. There is a correlation between unconscious use of variable terms, revealed in the inaccurate definitions of the 'equivalence' and 'adequacy' concepts on the one hand, and defects in the further practical analysis by the participants on the other hand. For the correct use of terminology and translation analysis it is recommended to choose a specific translation studies' paradigm as the basis for the research methodology and the consistent use of terminology within the chosen paradigm.

Key words: *adequacy, definition, equivalence, experiment. translation studies, variability of terms.*

REFERENCES

- Bondarenko, H., & Herasymova I. (2013). *Dubletnist v ekonomichnii terminologii ta problemy yii vporiadkuvannia [Duplication in economic terminology and the problems of its harmonization]*, Proc. of the sci. int. conf. "Istorychni rehiony Ukrainy: mynule ta suchasnist", Nov. 28–29. (pp. 123–126). Kharkiv (in Ukrainian)
- Vasetska, O. I. (2015). *Metaodynytsi opysu variantnosti terminiv ukrainskoi movy [Meta-units for describing the variability of Ukrainian language terms]. Systema i struktura skhidnoslovianskykh mov [System and structure of East Slavic languages], 8, 70-79 (in Ukrainian)*
- Holi-Ohlu, T. (2010). *Dubletnist naukovykh terminiv v ukrainskii i rosiiskii movakh: funktsionalnyi aspekt [Duplication of scientific terms in the Ukrainian and Russian languages]. Lihvistychni studii [Linguistic Studies], 21, 97–100 (in Ukrainian)*
- Dorofeieva, M. (2020). *Metodolohiia perekladoznavchykh doslidzhen. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv-mahistriv. [Methodology of translation studies. Study guide for master's students]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).*

- D'iakov, A. S. & Kyiak, T. R. & Kudel'ko, Z. B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty. [Basics of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]*. Kyiv: KM Academia (in Ukrainian)
- Hambie, I. van Dorslar, L. (Red.), Kalnychenko, O. & Chernovatyi, L. (Zah. red.) (2020). *Entsyklopediia perekladoznavstva: u 4 t. (T1-2) [Encyclopaedia of Translation Studies: in 4 vols. (Vol. 1-2)]*. Vinnytsia: Nova knyha (in Ukrainian)
- Zahnitko, A. P. (2012). *Slovyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy: u 4 t. [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms: in 4 vols.]* Donetsk: DonNU (in Ukrainian)
- Kyiak T. R. (2012). Perekladnist' dyskursu: mif ta real'nist' [Transaltion of discourse: myth and reality]. *Naukovi zapysky. Serii Filolohichni nauky [Scientific notes. Series "Philological Sciences"]*, 104(1), 44–47 (in Ukrainian)
- Kochan, I. M. (2008). Varianty i synonymy terminiv z mizhnarodnymy komponentamy [Variants and synonyms of terms with international components]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Serii "Problemy ukrainskoi terminologii" [Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"]*, 620, 14–19 (in Ukrainian)
- Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstva [Lexicon of General and Comparative Literature]*. (2001). Chernivtsi: Zoloti lytavry (in Ukrainian)
- Lytvyn, I. M. (2013). *Perekladoznavstvo. Naukovyi posibnyk [Translation Studies. A scientific guide]*. Cherkasy: Vydavnytstvo Yu. A. Chabanenko (in Ukrainian)
- Polshchukova, O. M. (2010). Synonimiia v ukrainskii telekomunikatsiinii terminologii [Synonyms in Ukrainian telecommunications terminology]. *Visnyk natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Serii: Problemy ukrainskoi terminologii [Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Problems of Ukrainian terminology]*, 675, 42– 44 (in Ukrainian)
- Popovych, R. H. & Vakulenko, O. L. (2004). Terminolohichna variantnist u nominatyvnomu aspekti [Terminological Variability in the Nominative Aspect]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka [Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University]*, 17, 215–217 (in Ukrainian)
- Rebrii, O. V. (2016). *Vstup do perekladoznavstva : konspekt lektsii dlia studentiv osvitho-kvalifikatsiinoho rivnia «Bakalavr» fakultetu inozemnykh mov [Introduction to Translation Studies : lecture notes for students of the Bachelor's degree programme of the Foreign Languages Faculty]*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina 217 (in Ukrainian)
- Cherednychenko, O. I. (2016). Katehoriinyi aparat suchasnoho perekladoznavstva: stan i perspektyvy [The Categorical System of Modern Translation Studies: Status and Perspectives]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky [Scientific notes. Series: Philological sciences]*, 144, 95 - 99 (in Ukrainian)
- Chernovatyi, L. M. (2013). *Metodyka vykladannia perekladu yak spetsialnosti [Methods of teaching translation as a speciality]*. Vinnytsia: Nova Knyha (in Ukrainian)
- Even-Zohar, I. (1990). *Polysystem Studies. Poetics Today*. Durham: Duke University Press.
- Jakobson, R. (1966). On Linguistic Aspects of Translation. In R.A. Brower (ed.) *On Translation* (pp. 232-239). New York, Oxford University Press.
- Koller, W. (2004). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag.
- Paepcke, F. (1986). *Textverstehen-Textübersetzen-Übersetzungskritik*. Tübingen: Narr.
- Prunč, E. (2012). *Entwicklungslinien der Translationswissenschaft. Von den Asymmetrien der Sprachen zu den Asymmetrien der Macht*. Berlin: Frank&Timme.
- Reiss, K. & Vermeer, H. (1984). Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. *Linguistische Arbeiten*, 147, 50-71.
- Baker, M. (Ed.) (1998). *Routledge Encyclopedia of Transaltion Studies*. London-New York.
- Snell-Hornby M., Höning H./Kuřšmaul P., & Scmitt P. (Hrsg.) (2006). *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2006.

ILLUSTRATIVE MATERIAL

- Dorofeieva, M.S. (2022). *2022-Metodolohichni osnovy doslidzhen perekladu [2022 Methodological foundations of translation studies]*. Gugl-klas dlia studentiv-mahistriv Navchalno-naukovoho instytutu filolohii Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, ONP «Haluzevyi pereklad z nimetskoi ta anhliiskoi movy; mizhkulturnyi menedzhment» [Google class for master's students of the Educational and Research Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, ESP 'Specialized translation from German and English; intercultural management']. Retrieved from: <https://classroom.google.com/c/NTI4NTkxNjkxNzQ0>
- Dorofeieva, M.S. (2024). *2024_Metodolohichni osnovy doslidzhen perekladu [2024_ Methodological foundations of translation studies]*. Gugl-klas dlia studentiv-mahistriv Navchalno-naukovoho instytutu filolohii Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, ONP «Haluzevyi pereklad z nimetskoi ta anhliiskoi movy; mizhkulturnyi menedzhment» [Google class for master's students of the Educational and Research Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, ESP 'Specialized translation from German and English; intercultural management']. Retrieved from: <https://classroom.google.com/c/NjcxOTgwMTIwNDIw>

The article was received by the editors 25.09.2024

The article is recommended for printing 10.11.2024